

Abstrakt v českém jazyce

Disertační práce

David Kohout: Právněhistorické aspekty trestání nacistických zločinců na pozadí procesu s Adolfem Eichmannem

Tato disertační práce na téma „Právněhistorické aspekty trestání nacistických zločinců na pozadí procesu s Adolfem Eichmannem“ má za cíl provést analýzu hlavních přístupů ke stíhání a trestání nacistických zločinců. Jako určitý ústřední motiv byl v této práci zvolen proces s Adolfem Eichmannem v Jeruzalémě v letech 1961 až 1962, a to nejen pro svou individuální zajímavost, ale především proto, že je v mnoha směrech velice ilustrativním vyústěním předchozího vývoje a současně mu je řadou autorů přisuzován podstatný vliv na obnovení zájmu o stíhání bývalých nacistů zodpovědných za zločiny spáchané do roku 1945. Práce tudíž přesahuje Eichmannův proces a zabírá se jeho širším kontextem jak věcným, tak také personálním (ve výkladu k metodám trestního stíhání nacistických zločinců je často např. věnována pozornost procesům, které se odehrály mimo Izrael s Eichmannovými přímými spolupracovníky).

Ve svém úvodu však tato práce časově dalece předbíhá samotný proces s Adolfem Eichmannem, a to z toho důvodu, že bylo vhodné vymezit základní etapy formování mezinárodního trestního práva, kterým byl zásadně inspirován i zákon o potrestání nacistů a nacistických kolaborantů, na jehož základě byl Eichmann souzen. Z těchto důvodů byla věnována pozornost rovněž situaci po první světové válce, kdy vznikaly první koncepty toho, jak trestat (především) válečné zločiny. V této době se také poprvé začínal objevovat pojem tzv. zločinů proti lidskosti (v souvislosti s genocidou Arménů v Osmanské říši). Přestože tyto pokusy nakonec skončily celkovou rezignací na trestněprávní postih a znamenaly oproti původním plánům naprosté selhání, staly se nejen po stránce právní, nýbrž také po stránce plánovací předobrazem a důležitou zkušeností pro potrestání nacistických (popř. i dalších) zločinců po skončení válečného konfliktu v roce 1945.

Na základě této zkušenosti i některých rozdílů oproti stavu po první světové válce (zejména skutečnosti, že Německo v roce 1945 bezpodmínečně kapitulovalo a bylo vojensky okupováno) došlo mezi hlavními spojenci (Spojené státy americké, Velká Británie, Sovětský svaz a Francie) ke shodě, že bude ustaven Mezinárodní vojenský tribunál odpovědný za souzení hlavních původců války a těch, kteří se významně podíleli na perzekučních opatřeních, která nacistický režim v celé sféře svého vlivu uplatňoval. Tento následný proces,

běžně označovaný jako „norimberský proces“, respektive Charta Mezinárodního vojenského tribunálu, na níž byl založen, pak vymezil hlavní pojmový, normativní i rozhodovací rámec (vymezením skutkových podstat zločinů podle mezinárodního práva, vymezením trestní odpovědnosti velitelů vydávajících rozkazy a vojáků tyto rozkazy vykonávajících atd.) pro procesy, které měly následovat. Zcela zásadně na něj byly napojeny především procesy vedené před spojeneckými tribunály v jednotlivých okupačních zónách na základě zákona (spojenecké) Kontrolní rady č. 10, mezi nimiž ústřední místo zaujímají hlavně procesy v americké zóně. Rozsudky, kterými byly tyto procesy završeny, v mnohém dotvářely a dále rozpracovávaly rozhodnutí Mezinárodního vojenského tribunálu a byly posléze i hojně citovány v procesu s Adolfem Eichmannem a dodnes jsou podstatnou součástí (nyní již mnohem hlouběji pojímaného) mezinárodního práva trestního.

Nebyly to ovšem jen mezinárodní tribunály (u vojenských soudů v jednotlivých okupačních zónách rozděleného Německa však nešlo o mezinárodní soudy v pravém slova smyslu), které bezprostředně po druhé světové válce aplikovaly právo vycházející z Charty Mezinárodního vojenského tribunálu. V omezené míře v některých okupačních zónách v Německu (britské a francouzské, s určitými specifiky i v sovětské) a především také v Rakousku totiž národní soudy také využívaly pro stíhání právní předpisy, které se zakládaly na mezinárodněprávních normách. Šlo tak o vůbec první případy recepce mezinárodního veřejného (trestního) práva do národních právních řádů, popř. o přímou aplikaci předpisů mezinárodního práva vůči fyzickým osobám v tuzemském trestním řízení.

V další části se disertační práce věnuje samotnému procesu s Adolfem Eichmannem, a to jak v sepjatí s předchozím právním vývojem, tak také v širších sociálních, politických či kulturních souvislostech. Tento proces, o němž se dodnes hovoří jako o hlavním procesu, v němž byl souzen zločin holocaustu jako celek, skutečně představuje mimořádný právní případ (v anglickojazyčné literatuře se uvádí termín tzv. *landmark case*). Jeho neobvyklost byla založena již samotnými okolnostmi, za nichž se Eichmann do Izraele k soudu dostal (tj. jeho tajné zadržení a následně transport z Argentiny příslušníky izraelské tajné služby), ale i tím, že se dostal před soudy státu, který v podstatě do značné míry legitimitu své existence opíral právě o historickou zkušenost z holocaustu. Rozsudky soudů, které o Eichmannově obžalobě rozhodovaly, jsou do dnešní doby citovány zejména s ohledem na průlomovou aplikaci konceptu univerzální jurisdikce, jež se od té doby prosadila do právních řádů mnoha států a je v dnešní době pro zločiny proti lidskosti či válečné zločiny široce přijímanou zásadou umožňující státům stíhat osoby z těchto činů podezřelé i v případech, kdy tradiční formy jurisdikce by něco takového nedovolovaly.

Jak bylo zmíněno, proces s Eichmannem byl však i jistou uvozovací epizodou k další fázi stíhání nacistických zločinců především ve Spolkové republice Německo, v mnohem menší míře (byť přeci) i v Rakousku. I když by bylo s ohledem na hlubší výzkumy zjednodušujícím tvrdit, že se jednalo o jediný impuls, který způsobil navýšení počtu trestních stíhání v cizině, je nesporné, že v některých případech, které byly blíže analyzovány v této práci, mělo zadržení Eichmanna nezpochybnitelnou relevanci pro zahájení konkrétního trestního stíhání (zejména v případech Otty Hunscheho, Hermanna Krumeje a Franze Novaka). Tato etapa před německými a rakouskými soudy představuje protipól trestních řízení konaných na základě Charty Mezinárodního vojenského tribunálu a na ní navazujících předpisů čerpajících z mezinárodního práva. Od poloviny let padesátých minulého století se totiž západní Německo i Rakousko vrátilo k předpisům národního trestního práva, které sice nemohly být zpochybnovány pro svou případnou retroaktivitu (jak tomu bylo v případech aplikace předpisů pramenících z mezinárodního práva trestního, o jehož existenci v době spáchání skutků a před přijetím Londýnské úmluvy z 8. srpna 1945 byly vedeny spory), ale jejich nedostatkem bylo, že tradicionalistická úprava (aplikované trestní zákoníky pocházely ještě z 19. století) nebyla připravena na postihování zločinů takové complexity, jako byly zločiny páchané nacisty. Dalším podstatným momentem bylo i zákonné promlčení, kterému v národním právu konvencionální trestné činy podléhaly a které se tak *a priori* vztahovalo i na nacistické zločiny, které jinak mnohdy spadají pod pojem genocidy. Boj proti nastupujícímu promlčení a jeho v mnohém neuspokojivé výsledky měly konkrétní dopad na případy stíhání nacistických zločinců. I z těchto důvodů začaly postupně počty procesů vedených na národní úrovni slábnout.

V dnešní době je již kapitola dějin související se stíháním nacistických zločinců přes některé dozvuky téměř uzavřena a stává se v mnoha ohledech kategorií historickou. Na druhou stranu spektrum různých přístupů k trestání (především) zločinů univerzální povahy překračujících svým významem i dopadem hranice jednotlivých států, které bylo postihnuto v této práci, mělo a jistě i bude mít svůj odkaz pro současnost i budoucnost.

V odkazech je proto v disertaci upozorňováno i na další vývoj především v oblasti mezinárodního trestního práva. Na Mezinárodní vojenský tribunál dnes navazují mezinárodní tribunály pro Rwandu a bývalou Jugoslávii a také Mezinárodní trestní soud. Současně velká část států do svých právních řádů implementovala skutkové podstaty zločinů proti lidskosti, válečných zločinů atd., aby tak *pro futuro* nemohli jejich případní pachatelé těžit z nepřipravenosti národního práva na takovéto situace. Ve spojení se zásadou univerzální

jurisdikce je v dnešní době tedy již vystavěn poměrně celistvý systém k potírání těchto vážných zločinů (selže-li prevence).

Tyto posuny je možné zkoumat právě jako důsledek (mnohdy krkolomných) snah potrestat nacistické zločince. Ačkoliv je tedy tato práce svou povahou především právněhistorická, obsahově přesahuje i do řady dalších právních disciplín jako jsou mezinárodní právo a mezinárodní právo trestní, tradiční nauka práva trestního či v nejobecnějším pohledu i teorie práva a právní filozofie.

Klíčová slova:

Adolf Eichmann; Mezinárodní vojenský tribunál v Norimberku; norimberské principy; zločiny nacismu; zločiny podle mezinárodního práva; zločiny proti lidskosti; válečné zločiny; zločiny proti míru; univerzální jurisdikce; promlčení; lipské procesy; zákon Kontrolní rady č. 10; genocida; holocaust